

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X : за станом на 05.03. 2015 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
4. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : за станом на 08.03.2015 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

Качура О.А.

аспірант,

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОЦЕДУР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАРОДЖЕННЯ ДО ІМПЕРСЬКОГО ПЕРІОДУ

Законодавство щодо адміністративних процедур державної реєстрації в Україні має свою історію. Звичайно, не всі види реєстрації виникли одночасно, для кожного із видів були необхідні свої історичні, технологічні, політичні, економічні, правові та інші умови. Наприклад, реєстрація транспортних засобів передбачає насамперед виникнення та розвиток окремих видів транспорту, причому транспортні засоби також не одразу підлягали реєстрації. Проте реєстрація населення, контроль за справлянням податків та інших платежів, облік землі тощо були невід'ємною частиною політики держави та безпосередньо пов'язані із існування самої держави.

Первісні способи надання окремим правам юридичної сили та публічності розпочинаються із зародженням держави на території Київської Русі. Так, державна реєстрація прав на нерухоме майно виникла ще за часів Давньоруської держави з центром у Києві. Основним нормативним актом на той час була Руська Правда [6] (у декількох редакціях). І хоча усі існуючі редакції Правди не регламентували детально питання реєстрації, однак в її Поширеній редакції для захисту права власності застосовується інструмент надання речі індивідуально визначених ознак, що проявлялося у формі відповідних позначок на майні. Для прикладу, земельні ділянки, якими володів князь, відділялися від інших межами. Ці факти можна сприймати як перші наміри встановлення ознак реєстрації об'єктів рухомого та нерухомого майна [12, с. 284]. Тобто, це була одна з перших спроб встановити контроль за земельною власністю на території держави.

Історичні джерела підтверджують, що на початкових етапах розвитку давньоукраїнської державності все ще відсутня чітка регламентація порядку реєстрації прав. Так, приблизно до середини XV століття документальне засвідчення меж непридбаної землі вимагалось лише, якщо вона ставала об'єктом спору. Аналіз цього періоду розвитку засвідчує, що реєстрація, зокрема, реєстрація нерухомого майна та прав на нього, стає необхідною вже

при появі мінімального обороту нерухомості. Специфіка об'єктів нерухомості як об'єктів прав передбачає (на відміну від рухомих речей) необхідність оголошення, повідомлення про права на нерухомість усім іншим суб'єктам, крім суб'єкта права [8, с. 7]. Хоча до XV століття початки державної реєстрації були присутні на землях, які у свій час були у складі Київської Русі. Так, у Новгородських літописах XIII століття згадується про «проїзні грамоти», видача яких була обумовлена необхідністю збору податку – «полюддя» [10, с. 53].

Спроби законодавчо формалізувати право власності на основі правостановлюючих документів починаються з XVI ст. за часів Литовсько-польської доби, коли процедура реєстрації почала здійснюватися на базі спеціального реєстру у формі книг, до яких вносилися відомості про власника та основні характеристики нерухомого майна [1, с. 56].

У цей час набула розвитку реєстрація нерухомого майна. Зокрема, основним способом набуття прав на нерухомість стає «займанщина». Головними постійними поселеннями в цей час були замки, адже при нападі ворогів навколишнє населення залишало свої оселі та майно і переховувалося в замках. Тому заходи з реєстрації нерухомого майна стосувалися саме замків. Йдеться про люстрацію – опис державного майна для військових та фінансових цілей. До неї входив опис центрального замку, стан його укріплень, вигідність чи не вигідність становища, перелік озброєння та запасів боєприпасів та продовольства, опис обов'язків підданих округу, приписаного до замку, щодо несення охоронної та військової служби та ремонту замкових укріплень, доходів старости [7, с. 43]. Облік нерухомого майна також певною мірою здійснювався у «тарифах». Найдавніші тарифи щодо українських земель, що збереглися, датуються серединою XVII сторіччя. Вони містили відомості про суспільний поділ, а отже, і про майнове становище окремих верств населення [2, с. 73].

Пожалування земель здійснювалося або великими князями, або (частіше) шляхом роздачі місцевими старостами та воєводами із наступним затвердженням великими князями, що перетворювало роздачу на пожалування. Як відзначає І. Я. Терлюк, процес юридичного оформлення майнових прав феодалів на землю завершується у XV-XVI ст. Відтоді підставою законного володіння землею були відповідні правові акти, а основним способом набуття майнових прав був похідний (на протипагу займанщині) – у порядку спадкування, вислуги, дарування, купівлі-продажу, застави. Угоди щодо землі укладалися тільки в письмовій формі [13, с. 56, 58]. Під час вчинення угоди обов'язковою була присутність свідків або старійшин села. Вчинення угоди при свідках – це своєрідний спосіб надання їм публічності, тобто явище, що має чимало спільного із реєстрацією прав на нерухоме майно [7, с. 44].

Згідно із Литовським статутом (артикул 1 Розділу дев'ятого Литовського статуту 1588 року [11]), у кожному повіті повинен був бути присяжний і осілий «межовщик», хоча ця норма не завжди виконувалася. Межовщики провадили окремі «книги межовщичі», які зберігали разом з актами справ у

себе аж до смерті або передчасного складення обов'язків. Пізніше їх перебирав суд і зберігав у своїх архівах.

Утворення Запорізької Січі підривало польсько-шляхетське землеволодіння в Україні. Стурбований непокірністю козацтва, посиленням національно-визвольної боротьби, польський уряд намагається розколоти козаків, посіяти між ними ворожнечу.

5 червня 1572 року король Сігізмунд II Август своєю грамотою доручив коронному гетьману Язловецькому набрати «певний почет» з козаків, які мали одержувати платню від Речі Посполитої, та вчинити «постановенье межа козаки низовими» [4, с. 133], тобто запровадити реєстраційний контроль над Запоріжжям. Так було запроваджено «реєстрове козацтво».

Перший загін складався з 300 «низових козаків», які одержували по 2,5 злотих «на квартал» і сукно на жупан. Відтепер ці козаки були внесені до «реєстру» і знаходилися на державній службі. Так було започатковане реєстрове козацтво. Уряд сподівався, що, спираючись на цей добірний полк, вдасться встановити контроль над усім козацтвом. Проте цим надіям не судилося здійснитися, і незабаром реєстр припиняє своє існування. Поновлено його було у 1578 році королем Стефаном Баторієм, який набрав на державну службу реєстровий полк у 500 козаків. Після цього реєстр то збільшувався, то зменшувався, то розпускався, то знову відновлювався. Наприкінці XVI ст. до реєстру входило 1000 козаків. У 1625 році реєстрове козацтво досягло 6000, яких було поділено на шість реєстрових полків: Київський, Переяславський, Білоцерківський, Кор-сунський, Канівський і Черкаський. У 1630 році реєстр нараховував вже 8 тис., але сейм 1635 року скоротив його до 7 тис. [3, с. 159].

З кожним десятиріччям серед козаків міцнішав прошарок заможних хуторян і промисловців, частина з яких належала до «шляхетних» козаків – вихідців з шляхти. В той же час зростають багатства козацької старшини, яка поступово перетворюється в заможну верству населення. Зосередження значних коштів в руках заможного козацтва у другій половині XVI ст. стало економічною та соціальною базою створення реєстрового козацтва.

Під час селянсько-козацького повстання 1637-1638 років польський уряд намагається скасувати права та привілеї реєстрового козацтва. У 1638 році сейм ухвалив постанову «Ординація Війська Запорізького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої». На «вічні часи» знищувалися права реєстровців на обрання старшин та на козацьке судочинство. Реєстр встановлювався в 6000. Козакам заборонялося поселятися в містах, крім прикордонних (Черкаси, Чигирин, Корсунь). Два полки реєстровців повинні були постійно перебувати на Запоріжжі, щоб не допускати туди втікачів. Військова і судова влада над реєстровцями зосереджувалася в руках комісара, який обирався сеймом. Реєстрові козаки мали ряд привілеїв. Вступаючи до реєстру, вони виходили з-під юрисдикції панів і звільнялися від влади воєвод та старост, якщо проживали на королівських землях. Реєстрові козаки мали право судитися в своїх судах. Вони звільнялися від податків, мали право купувати землю, вільно займатися різними промислами і торгівлею [9, с. 154-155]. За службу вони отримували з державної скарбниці грошове жалування, сукно, порох, свинець. В. В. Сенчук звертає увагу на те, що відносини із

формування об'єктів нерухомого майна, яке є невід'ємною складовою реєстраційної процедури, за часів Гетьманщини були врегульовані набагато більш детально, ніж сьогодні [8, с. 8].

Але непослідовна політика польського уряду щодо реєстру негативно позначалася на правовому становищі рядових козаків. У будь-яку мить адміністрація могла розігнати реєстрове козацтво, і ті козаки, які викреслювалися з списків, повинні були повернутися до колишніх хазяїв.

У меншій мірі ліквідація або скорочення реєстру позначалися на верхівці реєстрового козацтва. До неї входили козацька старшина та заможне козацтво. Головним чином, то були вихідці з української шляхти, які мали села та хутори, млини, корчми. Проте і ця частина козацтва, як і все реєстрове козацтво, дуже болісно сприймала національно-релігійний гніт, який різко посилюється в кінці XVI ст. Цими обставинами і пояснюється той факт, що в народних повстаннях кінця XVI – першої пол. XVII ст. брало участь все українське козацтво, в тому числі і реєстрове.

Вагомою на цьому історичному етапі у сфері реєстрації є діяльність з реєстрації нерухомого майна підкоморських судів та межових комісарів. Основним актом, який регулював питання реєстрації, були на той час «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року [5]. Хоча цей акт так і не був затверджений, але він мав значне поширення в Україні, його застосовували у судах [14, с. 710]. У «Правах...» немає детальних норм щодо реєстрації тих чи інших об'єктів, проте сама структура «Прав...» говорить про важливість для тогочасного законодавця норм щодо реєстрації. Так, реєструвалися «Вольності і свободи малоросійські» (гл. 4), «Служба государева воєнна та порядок воїнський» (гл. 5), різні види судів та суб'єктів судового провадження (гл. 6-9), опікуни та сироти (гл. 11), правочини (гл. 14-16), водні, морські та лісові угіддя (гл. 18-19) та ін.

Таким чином, історично одними із перших виникли такі види державної реєстрації на теренах України як реєстрація фізичних осіб (в основному для стягнення із них податків) та реєстрація земельних ділянок. За часів Київської держави та Литовсько-польської доби набула розвитку реєстрація нерухомого майна.

Список використаних джерел:

1. Барц Я. Є. Еволюція правового регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в Україні [Текст] / Я. Є. Барц // Держава та регіони. Серія: Право. – 2010. – № 4. – С. 55-59.
2. Владимирский-Буданов М. Ф. Население Юго-Западной России от половины XV ст. до Люблинской унии (1569 г.) [Текст] / М. Ф. Владимирский-Буданов. – К.: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1891. – 211 с.
3. Музиченко П. П. Історія держави і права України [Текст]: [навч. посіб.] / П. П. Музиченко. – К.: Знання, 1999. – 662 с.
4. Новицький Я. П. Народна пам'ять про козацтво [Текст] / Я. П. Новицький, А. Л. Сокульський, В. І. Шевченко. – Запоріжжя: Інтербук, Запорізький центр, 1991. – 160 с.
5. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. [Текст] / [упорядник К. А. Вислобоков; відп. ред. Ю. С. Шемшученко]; Національна Академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К.: Книга, 1997. – 550 + I-XLX с.

6. Руська Правда: Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / [склав та підготував до друку проф. С. В. Юшков]. – К.: Вид-во Української академії наук, 1935 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/yushkov/ya.htm>.

7. Сенчук В. В. Досвід реєстрації нерухомого майна та прав на нього в Україні протягом Литовсько-польської доби [Текст] / В. В. Сенчук // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 3. – С. 42-48.

8. Сенчук В. В. Правове забезпечення реєстрації нерухомого майна та прав на нього в Україні: історико-правовий аналіз [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / В. В. Сенчук; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2009. – 20 с.

9. Сокур Ю. В. Торгівля і підприємництво у Запорозькій Січі і гетьманській Україні [Текст] / Ю. В. Сокур // Право України. – 2004. – № 5. – С. 154-157.

10. Соловьев С. М. Об истории древней России [Текст] / С. М. Соловьев. – М.: Просвещение, 1993. – 544 с.

11. Статути Великого князівства Литовського [Текст]: У 3-х тт. – Т. III: Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2-х кн. – Кн. 1 / [за ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова]. – Одеса: Юридична література, 2004. – 672 с.

12. Теличко М. В. Адміністративно-правова природа державної реєстрації прав на нерухоме майно [Текст] / М. В. Теличко // Митна справа. – 2013. – № 1 (85). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 283-286.

13. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття [Текст]: [навч. посіб.] / І. Я. Терлюк. – Львів: [Б.в.], 2003. – 156 с.

14. Юридична енциклопедія [Текст]: В 6-ти тт. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2002. – Т. 4: Н-П. – 720 с.

Ковальова Ю.О.

аспірант,

Науковий керівник: Герасименко Є.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАНЬ ДОЦІЛЬНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЗАСУДОВИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

Україна на своєму шляху зближення з Європейським Союзом сьогодні потребує нових реформ, які активно обговорюються у суспільстві. Однією з нагальних тем є відновлення довіри до органів державної влади, побудови діалогу бізнесу та держави. З перших шпальт газет та журналів не сходять повідомлення про проведення податкової та судової реформ.

На сьогодні однією з причин неефективного функціонування судової системи в Україні є її надмірне завантаження справами. Хоча в усьому світі діють, та й в Україні де-юре передбачене існування альтернативних шляхів для судового розгляду спорів, однак фактично у нашій державі такі альтернативні, позасудові методи вирішення конфліктів практично не діють.

Тобто, де-факто для вирішення будь-яких розбіжностей сторони конфлікту звертаються до суду. Слід зазначити, що таким чином, по-перше, звужується значною мірою сама система способів захисту своїх прав та